

Overingeniør O. F. Borchgrevink.

Litt om dyregraver i fjellet

O. F. BORCHGREVINK

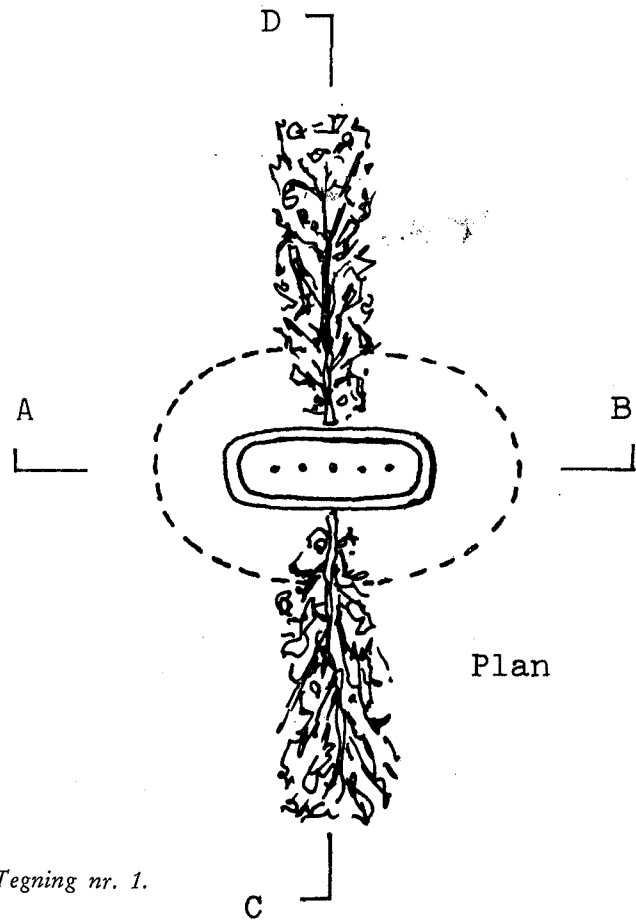
Følgende artikkel er skrevet for å få fotturister til å bruke øynene mere når de går i naturen (fjellet). Hvis man etter å ha lest den, oppdager noe av det forfatteren nevner, bør man straks underrette ham om sine iakttagelser, gjerne med nøyaktig stedsangivelser.

Tegninger av forfatteren.

Den som vandrer i skog og fjell kan gjøre sine utflukter ekstra interessante om han eller hun lærer seg til å bruke sine øyne, ikke bare til å orientere seg og glede seg ved naturens skjønnhet, — men også til å avlokke villmarken dens mange hemmeligheter. Således vandrer de aller fleste forbi de tallrike ruiner av dyregraver som det vrimler av i skog og fjell, uten nærmere å reflektere over hva de kan bety. Selv gamle fostfolk, som gjennom et langt liv har trampet opp i mengder av dem, har meddelt meg at de ikke har forstått hva disse tilsynelatende umotiverte uregelmessigheter i jordbunnen egentlig var.

Det er først når man gir seg tid til nærmere gransking at man oppdager at dette ofte er ruiner av øyensynlig omhyggelig planlagte og ofte svære, fangstanlegg for storvilt, elg, hjort og villrein. Man kan da oppleve å stå overfor ruinene av et nesten glemt fangstapparat, som kan ha vært av livsviktig betydning for oldtidens veidefolk og som også utover tidene har vært av den største betydning for rydningsfolket i våre bygder, inntil de næringsveier som knytter seg til jordbruket ble tilstrekkelig avansert til å fø folket.

Betingelsene for dyregravsfangst var da ikke lenger tilstede. Den ble forbudt først i 1863, men var da allerede forlengst sluttet de fleste steder, og avglemt. Annerledes var det med reinsdyrgravene i landets sydvestre fjellegner, men også her kom forbudet først i 1863.

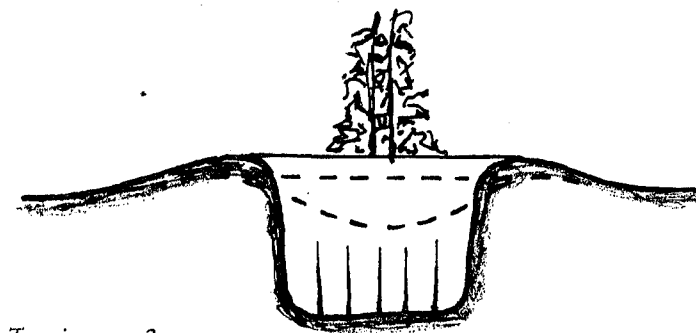
Tegning nr. 1.

Man kan undertiden i dagspressen eller tidsskrifter finne omtale av dyregraver, og de fleste forfattere konkluderer gjerne med betraktninger om ruinenes alder, med formodning om at de kan skrive seg fra steinalderen.

Dette kan være riktig nok, men sannheten er at de kan være av hvilken som helst alder, helt opp til «ny tid.»

Allerede år 1934 og 1936 har arkeologer beskrevet — «helleristninger» — veideristninger, — således fra Rauland i Telemark og Evenhus i Frosta, med fremstilling av dyrefigurer og dyregraver — med eller uten overdekking, — og endog en elg i ferd med å stupe ned i en dyregrav. (Institutt for sammenlign. forskning 1934 og 1936.)

Også fra Troms er der påvist veideristning som er tolket som dyr i ferd med å styrte gjennom krysslagte grener over fallgrav.

Tegning nr. 2.

Snitt A - B

(Elskv. meddelt forf. av arkeolog direktør Simensen, Tromsø museum).

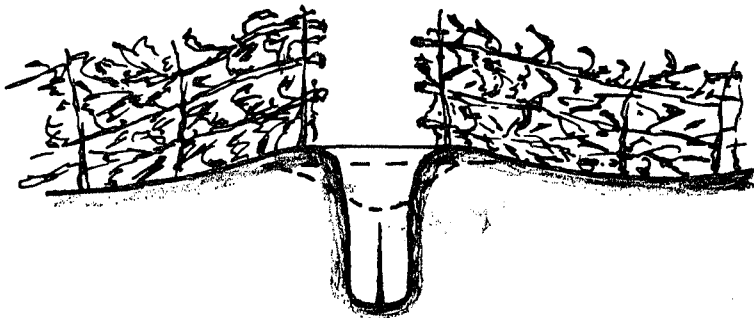
En helleristningdetalj, som vist ved skisse, har jeg tolket som et beitende reinsdyr der beveger seg mot en dyregravsrekke, hvor gravene er sammenskjøvet p.gr. av plassen. Vi må vel forestille oss at veideristningene var forbundet med oldtidfolkens «kult». Stein-alderens «Ronkail» hadde vel sin rundelige andel av byttet når hans «galder» ga utbytte i dyregravene. I Østerdalen er det i nærheten av dyregraver, funnet 2 stenkøller med utvendig skaftfure — stenalderens redskap brukelig til å knuse margbein.

Såvel Frostatingsloven (ca. 1170), som Magnus Lagabøters Landslov (ca. 1273), har bestemmelser om dyregraver i almenning. Bruk av ildvåpen ble kjent i det 1600 århundre, samtidig som dyrebestanden gikk sterkt tilbake, og det kommer da den ene fredningsbestemmelse etter den andre. Behovet for beite for bufe medvirket vel også til at fangsten i dyregravene for en stor del synes å opphøre i sen-middelalderen.

For Nord Trøndelags vedkommende har skogsjef Karl Mørkved etterforsket dyregravsruinene og konstatert eksistens av minst 1000 stykker omkring i fylket, trass i at mange synes å være forsvunnet ved gjenfylling og på annet vis. Han nevner som eksempel, at på 1400 tallet eiet Erkebisppestolen i Nidaros 60 dyregraver i Meråker. Av disse er bare 6-8 stykker funnet. (D. kgl. Vidensk. selsk. årbok 1960 — Fangstgraver i N.Trøndelag.) — Imidlertid vil det neppe være vanskelig å konstatere et lignende antall i Sør Trøndelag.

Beskrivelse av fangstanleggene og fangstteknikk.

Dyregravene i forbindelse med en «grav-gar» (De gamle lovers betegnelsen), danner gjerne en sperring på steder som dyrene måtte

Tegning nr. 3.

Snitt C - D

passere når de ble drevet, eller hvor det var et kjent dyretrekk. De dannet sperringer over eider, mellom bratte fjell, mellom fjell og vann, over hele dalfører m.v. Elggravene var godt og vel 2 m dype, ca. 2,5 m lange og knapt 1 m brede, og noe smalere i bunnen. Her var det festet spisse staker som dyrene skulle spidde seg på når de ramlet ned i graven, som var overdekket og kamuflert med tynne grener, tynn torv, mose og lyng m. v.

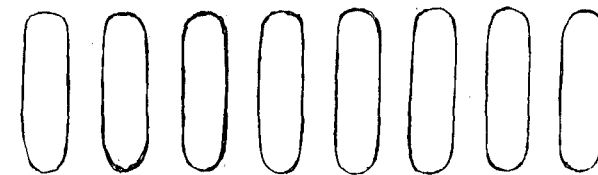
Gravgaren — visstnok oftest en simpel «ratgar», ca. 2 meter høy, finnes det naturligvis ikke lenger rester av. Den kunne også være utført som et steingjerde, eller for villreinfangsten som enkle «avvisere». Imidlertid skal man ikke se bort fra at det finnes ruiner av elggraver i snaufjellet hvor det i «varmetiden» kunne være skog, da tregrensen da gikk 2-300 meter høyere enn nu. Denne «varmetid» hersket i steinalder- og bronsealder og sluttet ca. 500 f. Kr. (Dyregraver og bosetting på fjellvidda», Kgl. norske Vidensk. selsk. forhandlinger 1968. M. Mortenson.) Mortenson resonnerer her også over det slit det må ha vært for veidemannen å fremstille en dyregrav med steinalders redskap og nevner engelske forsøk på utgraving av en omtrent tilsvarende masse. Dette tok 700 arbeidstimer. —

For riktig å sette oss inn i oldtidsmiljøet skal vi være klar over at de første beboere av vårt land var skinnkledde veidemenn som mer eller mindre bofaste, levde av sin jakt og fangst. Som de fleste primitive folk, brukte de også dyregraver og feller.

Professor Johs. Bøe skriver om dette (Bergens Jeger og Fiskeferr. Tidsskrift 1938) «Alle vet at det var en periode i vårt lands historie da jakt og fiske ikke bare var hovederhverv, men så godt som folks eneste næringsvei. Det er *Steinalderen*, det uhyre lange tidsrom som tar til med de første menneskers innvandring for kanskje 10 000 år

Tegning nr. 4.

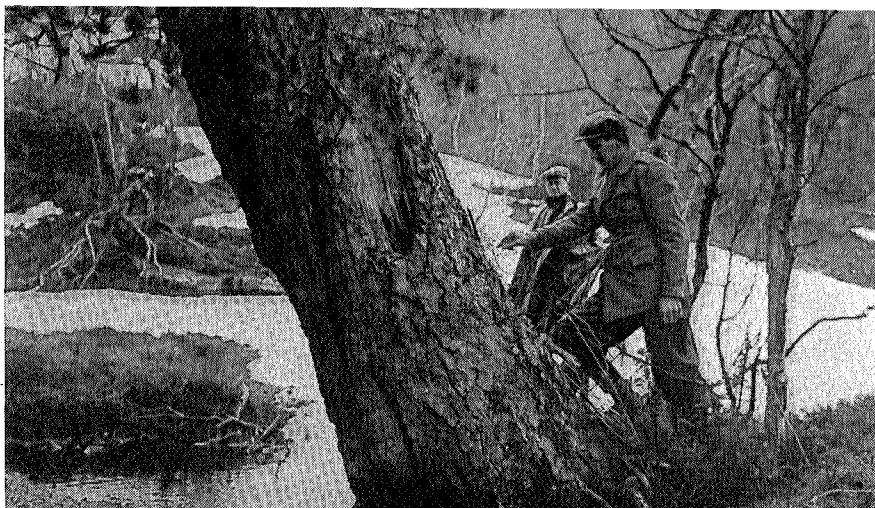
siden, og som varer til rundt halvannet tusen år før vår tidsregnings begynnelse. Ved steinalderens slutt, er vi inne i den gunstige klimaperiode vår land har kjent siden istiden, med et værlag av kontinental type (tørt), som var ikke så lite høyere (varmere) enn i våre dager: Bronsealderen. For den fåtallige befolkning var fangstresursene så uhyre at vi har vanskelig for å forestille oss dem idag.» Varmetiden sluttet ca. 500 år f. Kr. med senkning av skoggrensen på 2-300 meter. Elggravene i snaufjellet må således være eldre, og av særlig stor interesse.

Gravgaren begynte og endte oftest mot bratte berg eller vann, og gikk mot midten av nærmeste grav, og derfra fra motsatt side til nese grav. Det er derfor nokså lett å etterspore et gravfelt, idet man ved å gå rettvinklet ut fra gravruinens langside, lett finner de andre gravene i fangstsystemet.

Avstanden mellom gravene kan være 6-8 til 100 meter, eller mere, alt ettersom terrenget høvet. Dyregravfangsten var naturligvis et rått dyrplageri. Men når det gjaldt et så verdifullt bytte, tellet ikke sentimentale følelser. Man må anta at fangsten foregikk i form av sakte driving eller rent automatisk. Det har sikkert ofte hendt at dyr bare ble såret ved nedstyrting på stakene, og har sparket seg ut. Det ble da forfølgning, antakelig ved hjelp av dyrehund. Undertiden kunne man vel få å gjøre med en såret og rasende bjørn. Det har sikkert til en hver tid vært holdt hund i vårt land.

Magnus Lagabøters Landslov ca. 1270, nevner flere hunderaser, hvorav jakthunden (antakelig en spisshund av elghundtypen) og fæhunden (gjeterhunden), var de fornemste. Drap av en slik hund var verdsatt til en bot på $\frac{1}{2}$ mark sølv.

I denne forbindelse skal også nevnes at hvor lendet var uskikket for dyregraver, kunne fangstanleggene være utført som en «spjutgar» med «elg-lè», (de gamle lovers betegnelse) en gjerdesperring med smale åpninger — lè — hvor der var oppgildret et tungt spyd, som

Ca. 500 år gml. furu i dyregrav i Meldal.

O. F. Borchgrevink.

med voldsom kraft ble skutt inn i det vesen som ville gjennom løet og derved utløste gilderet. Drivkraften var et nedbøyet, elastisk ungtre eller lignende. Naturligvis finne man nu ikke lenger noget spor av disse spjutgarer, men de har muligens hatt like stor utbredelse som gravgarene. Mange navn er utledet av elg-lè. Så sent som ca. 1800 ble en hesteleter drept i et elg-lè i Storelvdalen. (Norges Jeger og Fiskeforenings tidsskrift 1921 Professor K. Dahl). Dette var en form for selvskudd og farlig. Landsloven hadde en bestemmelse om avspenning av disse innretninger om dagen hvor det var nær bebyggelse.

Landslovens «Cristen Rett» tillot helgedags morgen at «man må gå om sitt gildre og tage av det som er kommet, men ikke gildre igjen for å betjene seg derav,» en bestemmelse antakelig myntet på elgle og liknende «gilder.»

Det har gått meg som de fleste, jeg har i mange år ikke vært klar over hva disse anomalier i jordbunnen innebar, inntil en oppvakt bygdekar lærte meg å se. Og siden har jeg funnet dyregravsrुiner nesten overalt hvor jeg har ferdes på mine jakt- og fisketurer. — I det følgende skal jeg gi anvisning på noen av de felter jeg har funnet personlig, eller fått kjennskap til.

1. På gården Moen i Meldal, langs dyrket mark, ennu synlig og nær gårdens hus, 5 dyregraver i ca. 50-80 meters innbyrdes avstand. Har antakelig med tilhørende gravgar sperret mellom Orkla og den

Moen gård, Meldal

O. F. Borchgrevink.

bratte li i øst. Fra veien Løkken — Dragsetmoen kan man kjøre helt frem med bil.

2. På Orklas østre bredd ved «Svarthølet» nord for gården Skjulenget, 5 graver omtrent fyllt, antakelig ved en storflom (Ofsen 1789?). Gravene ligger i gjensidig avstand 20-30 meter. De har sannsynligvis dannet et fangstanlegg for hjort som har benyttet det grunne «skval» i Orkla som vadested.

3. På gården Snoens eiendom på grensen mot gården Rye, høyt opp i Gjetarfjellet (ca. 350/400 meter o.h.), på en hellende frodig bevokst «hylle», 13 graver i gjensidig avstand 10-50 meter. Den vestligste liggende like under en steil klippe. Et stengjerde fra klippen til øverste grav er synlig. De har dannet en sperring på ca. 350-400 meters lengde. Bratt oppstigning fra gården Snoen. Anlegget er meget interessant og instruktivt.

4. Langs Resdalsveien, på søndre side, 5 gravforekomster, 2 à 5 graver, 2 à 2, og en enkel. Av disse er 5 stk. på gården Gjerpestad grunn ennu synlige. De synes å være nedlagt for meget lenge siden antakelig av hensyn til kreaturbeitet. (Kan påvises av Olaf Haltli og Endre Aa.)

5. Langs elven Resas venstre bredd, rett utenfor Svartbekkens utløp, 5 graver i avstand 10-50 meter, dessuten 2 ca. 300 meter vestenfor. Beliggenheten er 2-300 meter syd for veikrysset Resdal syd — og Resdal nord.

Kjempefuru i en vannfylt dyregrav.

O. F. Borchgrevink.

9. Ca. 250 meter rett nordvest for Resselgjerde seter, dyregravsrekke på 21 graver, som sammen med sin gravgar har dannet en sperring mellom den lange bratte ur i Resfjellet, og et loddrett stup i Høgåsens søndre avslutning. Det er særlig interessant at det i grav nr. 2 fra vest er vokst opp en kjempefuru, over 500 år gammel, hvilket kan tyde på at anlegget ikke har vært i drift siden «svartedauen» 1349/50. Sammen med den bratte ur i Raufjellet og de 2 graver syd for Vasslåtta, er det her dannet en fangstruse på ca. 2,5 km idet den bratte li under Høgåsen har virket som sperring.

10. Turistforeningens oppmerkede sti på begge sider av Raubekken krysser en kjempemessig dyregravsrekke som går fra Raufjellet, tvers av Raubekken og Hattbekkens dalføre i en lengde av 1,5 km i luftlinje. Her er det 28 graver. Garen har forløpet ca. 200 m syd for den for over 100 år siden nedlagte Moum seter, og passerer like forbi de forlengst nedlagte Bjølia sæter og Småhattan seter. Anlegget har dannet en «fangstruse», 1,5 km lang.

I den forholdsvis lille del av Meldal som her er nevnt, er det kjent over 100 dyregravsruiner, og dette er sansynligvis på langt nær alle. På Orklas østside må der antagelig finnes et tilsvarende antall. Hva der i sin tid fantes av «spjutgarer» med «elglé» vil aldri bli klarlagt.

6. I fjellet Gravora, ca. 12 graver i flere pass à 2-3 graver, (Navnet kommet antakelig av disse fangstfelter, Gravvola).

7. Ved Resvatnets nordvestre bredd 10 graver i 2 avdelinger i avstand ca. 350 meter fra setergrenda Vålaskaret. Gravene er sterkt gjenøret og ikke lett å se.

8. Rett vest for Resvatnets sydbredd, nær Vasslåtta, 2 graver under Høgåsen.

11. I Rindal herred har jeg kjennskap til en dyregravsrekke på sydsiden av bekken Ljøsåga ved gården Tretten.

12. I lien syd for Ljøsåga på Ødegårds eiendom fins det en rekke på minst 5 graver. Ved nærmere undersøkelse vil man i Rindal visstnok finne et rikt jaktfelt for dyregravsforskere.

13. På Trettens eiendom ved Ljøsågå er det også en interessant ruin av en ulve-bjørnegrav.

14. I Rennebu finnes det tallrike ruiner av fangstgraver. Således fra sydbredden av Jølvannet, forbi turisthytta, like forbi Haugensetra, ca. 20

graver opp i mit Skrikhø. Disse graven har antagelig vært for villrein. De synes å ha vært mindre enn elg-gravene.

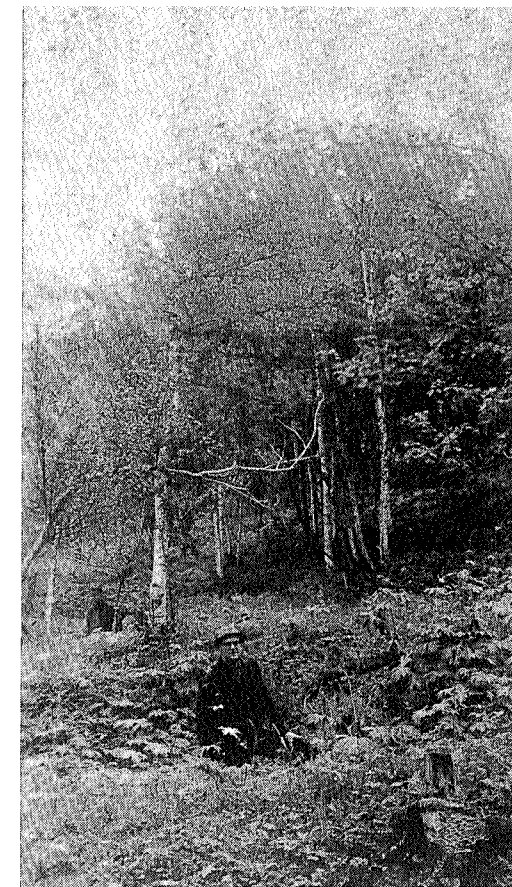
15. I Svarthetta, nord for Gridalseter, finnes også en interessant dyregravsrekke.

16. På Nerskogen har det nok i eldre tider hersket en stor fangstvirksomhet. Således er det langs den store bekk Hæla, en lang rekke dyregravsruiner. En «gadd» er vokst midt i en av gravene, og antyder at anlegget har vært ute av drift i flere hundre år.

17. I lien mellom Hæla og Minilla i granslette er det flere dyregravsruiner.

18. Langs Minilla, både ovenfor og nedenfor «fylkingsveien» er det en dyregravsrekke med et stort antall graver.

19.-22. I O. Rokkones nevner i sin lille bok «Sagn og fortelling

Dyregrav i Drugudalen. O. F. Borchgrevink.

fra Rennebu», 8 eller flere graver på Ramsfjellet, 20-30 i Leverdalen, 6 små i Eldålia, som han antar har vært for villrein, og endel graver i Sørøiåsen, Minilkroken.

23.-26. Også i Oppdal herred vrir det av liknende anlegg. Således på Nerskogen like over Meldalsgrensen. Ved sydenden av Skarvatnet ca. 12 graver tilsynelatende i 3 felter delvis på begge sider av veien. Her er det også interessante ruiner av steinboder, muligens boplasser av høy alder. Rundt Skarvatnet er det dessuten flere gravruiner.

27. I Gravdalen skal det være et større antall graver.

28. Ved gården Storli vest for Gjeviltvatnet skal det være et stort dyregravsfelt.

29. På Kongsvoll, i bjørkelien under Knutshø, mellom Blesbekken over Gåvålisetra til Kvitdalen er en lang dyregravsrekke muligens for villrein.

30. Under Hjerkinnhø, i lien mellom Høen og Svonåen, er en gravrekke, med ukjent antall graver. De ligger nær grensen mellom Søndre Trøndelag og Hedemarken fylker. Fangsten i disse sistnevnte gravrekker har antakelig vært medvirkende til at Kong Øisteins fjellstuer kunne skaffe pilgrimene mat. Muligens er de enda mye eldre.

31. I Haltdalen, langs veien til Nålsjøen (og Bringen), er en gravrekke langs veien hvor denne når det høyeste punkt.

32.-34. 2 enkelte graver, en ca. 100 meter vest for Nålsjøen, og en annen ca. 300 meter syd for denne i 2 «strategiske» pass hvor korte garer kunne gi effektiv sperring. 1 enkelt grav i den bratte li syd for Fonnfjellkjønn, og nær denne, antakelig for villrein.

35. + På Rørosvidda fins det en mengde dyregravsruiner. I Brekken fins også et stort dyregravsfelt (Norges Jeger og Fiskerforenings Tidsskrift 1919. Professor K. Dahl).

Jeg slutter her oppregningen av dyregraver vesentlig i Sør Trøndelag. Selvsagt er denne registrering ment som en ren begynnelse. Og det ville være en pen oppgave for turistforeningens medlemmer å arbeide videre med den.

For den som er interessert i studiet av disse interessante ruinene, er det også rikelig anledning til det i nabofylkene. Slik er det et

stort antall dyregraver ved Femunden. Også i Hemne finnes tallrike gravruiner. Disse har visstnok oftest vært for Hjort. I Folldal vrir det av gravruiner på begge sider av dalen.

